

KÜÇÜK BURJUVALAR VE AYAŞLI İLE KİRACILARI ADLI ESERLER ÜZERİNE BİR İNCELEME*

*Abdurrahman KOLCU***

ÖZET

Bürokrasi ve politikadaki üst düzey kariyerinin yanı sıra Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında özellikle öykü türündeki eserleriyle ön plana çıkmış bir yazar olan Memduh Şevket Esendal, Bakü Mümessilliği görevinde bulunduğu dönemde Rusça öğrenerek Rus edebiyatını ve bilhassa Anton Çehov'un eserlerini tanımış ve ondan etkilenmiştir. Türk edebiyatında Çehov tarzı öykünün ilk ve en önemli temsilcisi olan Esendal'ın edebî kişiliğinin bir diğer yönü ise romancılığıdır ve *Miras*, *Vassaf Bey* ve *Ayaşlı ile Kiracıları* adlarını taşıyan üç roman kaleme almıştır. Esendal bunlardan yalnız *Ayaşlı ile Kiracıları*'ni sağlığında kitaplaştırabilmiştir. Diğer iki romanı sonraki yıllarda kitap halinde yayımlanmıştır. Esendal bu eserde 1930'lu yılların Ankara'sında belirli bir mekânda yolları kesişen toplumun çeşitli kesimlerine mensup kişilerin arasındaki ilişkileri ve bu bağlamda gelişen olayları anlatarak, onların yeni siyasî ve toplumsal düzene intibakta yaşadıkları sancuları ve buldukları çıkış yollarını dikkatlere sunmuştur.

Ayaşlı ile Kiracıları romanı, gerek mekân, gerek kişiler ve gerekse tematik yönden, Sovyet edebiyatının ve Toplumcu Gerçekçi edebiyatın en önemli yazarlarından biri ve kuramcısı olan Maksim Gorki'nin, yine belirli bir mekânda bir araya gelen çeşitli kesimlere mensup kişiler üzerinden Rus toplumunun değişim sancularını ele aldığı ve *Küçük Burjuvalar* adıyla dilimize çevrilen oyunuyla benzerlikler taşımaktadır. Bu da ister istemez Gorki'nin *Küçük Burjuvalar* adlı oyununun Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* adlı romanı üzerinde tesiri olduğu görüşünü doğurmaktadır. İki eserin karşılaştırmalı bir şekilde ele alındığı bu makalede, Rus edebiyatını yakından tanıyan Esendal'ın bu edebiyattan etkilenmesinin yalnızca Çehov ile sınırlı olmadığı, *Küçük Burjuvalar* adlı oyunu dolayısıyla Gorki'nin de tesirinde kaldığı gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Memduh Şevket Esendal, Maksim Gorki, Ayaşlı ile Kiracıları, Küçük Burjuvalar, Karşılaştırmalı Edebiyat, Anton Çehov

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: abdkoller@gmail.com

A SURVEY ON THE WORKS NAMED *THE PETTY BUORGEOIS* AND *AYAŞLI İLE KİRACILARI*

ABSTRACT

Besides his career as a bureaucrat and a politician, Memduh Şevket Esendal is a well-known writer in narrative particularly. In the period that served as the ambassador in Baku, he learned Russian language, recognized Russian Literature and impressed by Anton Chekhov and his works. At the being the pioneer and the most important representative of Chekhovian short story in Turkish literature, he was also a novelist. He wrote three novels named *Miras*, *Vassaf Bey* and *Ayaşlı ile Kiracıları*. Only one of them, *Ayaşlı ile Kiracıları*, was collected in a book in his lifetime. The other two novels were published as books in following years.

The second work that examined the article is a play, *The Petty Bourgeois* wrote by Maxim Gorky who is one of the most important writers of Soviet literature. In the point of place, characters and theme, *Ayaşlı ile Kiracıları* represents similarities with *The Petty Bourgeois*. Therefore, it occurs our minds that Gorky's *The Petty Bourgeois* may have an impact on Esendal's *Ayaşlı ile Kiracıları*. In this article, the two works are compared and it is demonstrated that the influence of Russian literature on Esendal is not only by Chekhov, but also by Gorky due to his play *The Petty Bourgeois*.

STRUCTURED ABSTRACT

The comparative literature is an academic field dealing with the examination and analysis of the similarities and relationships different nations and people. It has to be stated that Turkish literature which impressed from literatures of other nations through its history, has notable materials for the comparative literature studies. Since the second part of the 19th century, Turkish literature has impressed from Western literatures, especially French Literature. So, it is a necessity to examine Western literatures for the specialists of Turkish literature that studying Turkish literature of this period. In this context, the importance of the comparative literature studies and the approaches about intertextuality are increasing more from day to day. The article gives an example comparing to Memduh Şevket Esendal's novel named *Ayaşlı ile Kiracıları* and Maxim Gorky's play named *The Petty Bourgeois*.

Memduh Şevket Esendal was born into a rich farmer family, on March 29, 1883, in Çorlu, The Ottoman Empire. Because of wars and immigrations, he did not receive a regular education and improved himself. He became an active member of the Party of Union and Progress in 1906. He served as party inspector in 1908. Afterwards, he served as an ambassador of Turkish Republic in Teheran, Baku, Kabul, and worked as a deputy in Grand National Assembly of Turkey and as general secretary of Republican People's Party (1941-1945). He gave up the politics, after applying of multiparty system. Besides his career as a diplomat, a bureaucrat and a politician, he is a well-known writer in narrative particularly. In the period that served as the ambassador in

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Baku, he learned Russian language, recognized Russian literature and impressed by Anton Chekhov and his works. At the being the pioneer and the most important representative of Chekhovian short story in Turkish literature, he was also a novelist. He wrote three novels named *Miras*, *Vassaf Bey* and *Ayaşlı ile Kiracıları*. Only one of them, *Ayaşlı ile Kiracıları*, was collected in a book in his lifetime. The other two novels were published as books in following years.

Ayaşlı ile Kiracıları is his most famous work. The novel is focused on the events and relations in the flat hired by Ayaşlı İbrahim Efendi who is an old peasant, a former thug and a former officer. There are many people who are living in it. The protagonist of the novel is a young banker who is also narrator of it. Through his observations and evaluations on events, peoples and relations around him, Esendal exhibits a panorama of Ankara, young Turkish Republic's capital, in the 1930's. Especially, the relations between men and women, new values and ethics of the republican regime are the main themes in the novel.

The second work that examined in the article is a play, *The Petty Bourgeois* wrote by Maxim Gorky. Gorky was born into a cabinet maker family, on 28 March 1868, in Nizhny Novgorod, Russia. He is one of the most important writers of Soviet literature, a founder of socialist realism literary method and a political activist. His novel named *The Mother* is one of classics of socialist literature. *The Petty Bourgeois*, alternately known *The Smug Citizen* and *The Philistines*, is the first play wrote by Maxim Gorky who did not receive a regular education and improved himself like Memduh Şevket Esendal. It is set a lodging house that belongs to Vasily Bessemyonov who is a successful house painter. He has some lodgers like Yelena – a widow-, Teterov – a priest-, Perchihin – a birdman-, Shiskin – a student-, along with members of his family, Akulina İvanovna –his wife-, Pyotr -his son-, Tatyana –his daughter- and Nil -his adopted son-. The main theme in the play is the conflict of values: The conservatism that Bessemyonov and his wife represent and the new values that Nil, who is an engine driver, and Polya, his fiancée, represent challenge older people and their world view. Nil like young banker in *Ayaşlı ile Kiracıları* is a pioneer of new generation and social structure that is changing. He has also very important because of the dramatic creation of proletarian heroism in Russian and socialist literature. The play exhibits pains and troubles of changing of Russian society on the road to the October Revolution.

In the point of place, characters and theme, *Ayaşlı ile Kiracıları* represents similarities with *The Petty Bourgeois*. Therefore, it occurs our minds that Gorky's *The Petty Bourgeois* may have an impact on Esendal's *Ayaşlı ile Kiracıları*. In this article, the two works are compared and it is demonstrated that the influence of Russian literature on Esendal is not only by Chekhov, but also by Gorky due to his play *The Petty Bourgeois*.

Key Words: Memduh Şevket Esendal, Maxim Gorky, Ayaşlı ile Kiracıları, The Petty Bourgeois, Comparative Literature, Anton Chekhov

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Giriş

Temelinde Goethe'nin "Weltliteratur" dediği dünya edebiyatı düşüncesi yatan (Aytaç, 2003: 9) ve kısaca farklı milletlerin edebiyatlarının benzerliklerinin ve ilişkilerinin analizi ve incelemesi olarak tanımlanan (Cuddon, 1999: 168) karşılaştırmalı edebiyat bilimi ile ilgili çalışmalar, Batıda 19. yüzyılın başlarından itibaren giderek ivme kazanmıştır. Tarihsel seyri dikkate alındığında diğer milletlerin edebiyatlarından yoğun bir şekilde etkilenen Türk edebiyatı da, bu yönüyle karşılaştırmalı edebiyat bilimi için dikkate değer bir malzeme sunmaktadır. Arap ve Fars edebiyatlarından etkilenen divan şairlerine mukabil Tanzimat döneminden itibaren Türk edebiyatçıları Batılı edebiyatçıların eserlerinden etkilenmişlerdir. Batıya yönelik bu ilginin bir tezahürü olarak bu dönemde Avrupa'nın değişik milletlerinin edebiyatlarına ait edebî ürünlerin tercüme edilmesi de bu etkinin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki Kenan Akyüz 19. yüzyılın ortalarından itibaren şekillenmeye başlayan bu yeni edebiyatın temsilcisi olan şairleri ele aldığı kitabına "*Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*" adını vermiştir. Şiirde olduğu gibi nesir türlerinde de bu etki söz konusudur. Üstelik Türk edebiyatının doğrudan doğruya Batı'dan aldığı bir edebî tür olan roman için bu etki haliyle kaçınılmazdır da. Dolayısıyla 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen Türk edebiyatını doğru anlayabilmenin yolu, onu kendi koşulları ve tarihsel gelişimi içinde değerlendirmenin yanı sıra, başta Fransız edebiyatı olmak üzere çeşitli Batı dillerinde kaleme alınan eserlerle kurulan metinler arası ilişkileri de dikkate almaktan geçmektedir.

1. Memduh Şevket Esenal ve *Ayaşlı ile Kiracıları*

Tanzimat sonrası Türk edebiyatında metinler arası ilişkiler bağlamında dikkat çekici yazarlardan biri de, Türk edebiyatında Çehov tarzı öykünün ilk temsilcisi olan Memduh Şevket Esenal'dır. Bürokrasi ve politikadaki üst düzey kariyerinin yanı sıra Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında özellikle öykü türündeki eserleriyle ön plana çıkmış bir yazar olan Esenal, Bakü Mümessilliği görevinde bulunduğu dönemde (12 Ağustos 1920 – 31 Mart 1924) Rusça öğrenerek Rus edebiyatını ve bilhassa Anton Çehov'un eserlerini tanımış ve ondan etkilenmiştir. Öykülerinin yanı sıra romanlarıyla da dikkati çeken Esenal'ın Meslek gazetesinde tefrika edilen (15 Aralık 1924 - 1 Eylül 1925) ve gazetenin kapatılması üzerine yarım kalan *Miras* adlı ilk romanı daha sonra Bilgi Yayınevi tarafından 1988 yılında bu tefrika dikkate alınarak yayımlanmıştır. Yazarın yarım kalmış bir diğer romanı *Vassaf Bey* ise yine aynı yayınevi tarafından 1983'te yazarın müsveddeleri arasında bulunup kitap halinde basılmıştır.

Esenal'ın Bakü Mümessilliği döneminde kısa sürede öğrendiği Rusça aracılığıyla tanıdığı Rus edebiyatının (Çetişli, 1999: 13-14) önemli yazarlarından Maksim Gorki'nin *Küçük Burjuvalar* adlı oyunundan etkiler taşıdığını düşündüğümüz ve ilk baskısı 1934 yılında yapılan *Ayaşlı ile Kiracıları* romanı ise yazarın hayatta iken kitap şeklinde yayımlanan tek romanıdır. Önce Vakit gazetesinde 12 Mart-21 Mayıs 1934 tarihleri arasında tefrika edilen bu roman, tefrika biter bitmez kitap halinde *Ayaşlı ve Kiracıları* adıyla basılmıştır. (Çetişli, 1999: 231) M. Ş. İmzasıyla yayımlanan ve 1942 yılındaki CHP roman yarışmasında beşincilik ödülü kazanana kadar pek dikkati çekmeyen romanın yazar öldükten sonra yapılan ikinci baskısında adı *Ayaşlı ile Kiracıları* olarak değişmekle beraber eksik bölümleri tamamlanamamıştır. Roman, 1930'lu yılların başlarında Ankara'da yeni yapılmış bir apartmanın Ayaşlı İbrahim Efendi tarafından bir yıllığına tutulan ve dileyen kişilere kiraladığı dokuz odalı bir bölümünde gelişen olayları, orada kalan kişilerin birbirleriyle ve diğer kişilerle olan ilişkilerini merkezine almaktadır. Romanda, yer yer Cumhuriyet öncesindeki dönemle karşılaştırmalara da yer verilmek suretiyle yeni Türk devletinin toplumsal hayat ve kamu düzeninde getirmiş olduğu yeniliklerin insan ilişkileri üzerindeki etkisi kimi kez dolaylı kimi kez de doğrudan doğruya dile getirilmektedir. Romanın başkahramanı aynı zamanda romanın anlatıcısı konumunda olan genç bankacıdır. Roman, genç bankacının Ayaşlı'nın kiracısı olmasıyla başlar ve Ayaşlı'nın mukavelesinin bitmesine yakın oradan ayrılıp evlenmesine kadar

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

olan süre içindeki gelişmeleri içerir. Ayaşlı'nın kiracıları farklı toplumsal kesimlere mensup insanlardan müteşekkildir. Romanın anlatıcısı olan genç bankacı bu süreç boyunca başta Ayaşlı olmak üzere birçok kişiyle tanışır ve onların geçmişlerini, kişilik özelliklerini, birbirleriyle olan ilişkilerini kendi gözlemlerine ve edindiği bilgilere dayanarak okuyucuya aktarır.

Bankacı, Ayaşlı'nın dairesine taşındıktan bir süre sonra diğer kiracılardan kumarbaz Turan Hanım'la bir süre sonra metres hayatı yaşamaya başlar. Turan Hanım'ın başka bir eve taşınmasına kadar devam eden bu ilişkiden kocası Hâkî Bey de haberdardır. Aynı şekilde Ayaşlı'nın üvey kızı Faika'nın bir gönül ilişkisi için davetkâr bakışları onun etrafındadır. Yine iş bulmak için etrafında dolanan Cavidan adlı kadın da bir süre onun zihnini meşgul eder. Romanın sonunda Ayaşlı'nın kiracılarından biri olan ve geçirdiği felçten sonra hayata gözlerini yuman Balkan göçmeni Hasan Bey'in kızı Selime'yle evlenen bankacı, yaşamında yeni bir sayfa açar. Ayaşlı'nın diğer kiracılarından eski bir konsolos olan Şefik Bey öldürülür, Hemşinli bir burjuva ailesine mensup İskender uyuşturucu imalatı nedeniyle tutuklanır, Buharalı bir göçmen olan Abdülkerim ve karısı İffet yeni bir apartman dairesinin ikinci katına taşınır, kocası Fuat kaçarken Faika Ayaşlı'nın yeni taşındığı eve gider. Bir süre sonra Ayaşlı ölür ve Hasan Bey'in mezarının yanı başında defnedilir.

2. Maksim Gorki ve Küçük Burjuvalar

Ayaşlı ile Kiracıları romanında etkileri gözlemlenen ve ona bir anlamda model teşkil eden, Türkçeye *Küçük Burjuvalar*, İngilizceye ise *The Smug Citizen*, *The Petty Bourgeois* ve *The Philistines* adlarıyla çevrilen, özgün adı *Mesçane* (Мещане) olan oyun, Maksim Gorki'nin ilk tiyatro eseridir. *Socialist Literature* adlı kitabında romanda olduğu gibi tiyatrodaki proleter kahramanın ilk görünümü için Gorki'ye gitmenin gerektiğini belirten Abdulla Al-Dabbagh *Ana* adlı romanıyla politik ve estetik olarak aynı etkiye sahip olmamakla beraber Gorki'nin *Küçük Burjuvalar* (1902) ve *Düşmanlar* (1906) adlı iki oyununun proleter kahramanı örneklediğini vurgular. (Al-Dabbagh, 2012: 110) *Ana*'nın çok daha doyurucu olan başarısıyla karşılaştırıldığında bu iki oyunun daha çok iptidai, tam gelişmemiş eserler olarak değerlendirilebileceğini dile getiren Al-Dabbagh'a göre *Ana*, Bolşevik Devrimi sonrasındaki romanlarda ortaya çıkan birçok gelişmeyi önceden haber verirken ve hatta bazı yönlerden onların önünde iken, Gorki'nin tiyatro sanatındaki başarısı sarsıcı bir boyutta değildir ve sosyalist edebiyatta proleter kahramanlığın tiyatrodaki daha tam, daha mükemmel temsilinin gerçekleşmesi için 1917 Bolşevik Devrimi ve Çin Sivil Savaşı hadiselerinin beklenilmesi gerekliydi. (Al-Dabbagh, 2012: 110-111) Yine ona göre, hem tiyatro hem de romanda aynı kahraman estetiğini ifade etmeye çabalarken Gorki birinde diğerine göre daha başarılı olmuştur. (Al-Dabbagh, 2012: 111)

Oyunda küçük bir taşra kasabasında hali vakti yerinde bir burjuva olan Vasiliy Vasilyev Bessemyonov'un aynı zamanda bir pansiyon işlevi gören evinde geçen olaylar konu edinilmektedir. Al-Dabbagh görünüşte, yüzeysel olarak hiçbir merkezî karakter, ana çatışma ile olay örgüsü içermemesine ve Çehov tarzında bir taşra hayatının kasvetliliğinin bir görüntüsünden öte bir okunmanın ötesine geçmemesine karşın, bu sıradan ve yavaş akan oyunun Çar yetkilileri tarafından provokatif olarak değerlendirilerek ilk etapta sansüre tabi tutulduğunu, büyük çabalar ve bazı değişikliklerle sahneye konduğunu belirtmektedir. (Al-Dabbagh, 2012: 111)

Oyunun, anlamsız bir şekilde biletleri kontrol eden teşrifatçılar kılığında giren polisler eşliğinde sınırlı bir izleyici grubu tarafından izlendiğini belirten Al-Dabbagh'a göre açık bir şekilde hâkim sınıf bu oyunun kendisini tehdit ettiğini hissetmiştir; çünkü daha yakından okunduğunda, Gogol'un *Müfettiş*'inde olduğu gibi emsalsiz bir şekilde Çar idaresinin toplumsal düzeninin bütün temelini ince ve dolaylı bir şekilde altını oymaktadır. (Al-Dabbagh, 2012: 111)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Nina Goorfinkel ise Gorki üzerine kaleme aldığı kitabında oyunun temsilinin önce geri çevrildiğini ve sonra kesintiler yapmak gerektiğini belirtmekte (Goorfinkel, 1992: 19) ve devamında şu bilgileri vermektedir:

“Bu kesintilerle ilgili olarak içişleri bakanının Moskova general valisine gönderdiği ilginç bir not, polis arşivinde duruyor. “Gorki’nin ilk dramatik deneyiminin sahnede yarattığı izlenimi rapor etmek için, bir kişinin özel olarak genel provalara katılması” öneriliyor. Okurken olumsuz izlenim vermeyen, ama sahnede istenmeyen bir etki bırakabilecek pasajların ve anlatımların, seyirci önünde söylenmesi bu yolla engellenebilir.”

Sonunda, Petersburg’un yüksek sosyetesinin etkili kadınlarının snobizmi sayesinde oyunun oynanmasına izin çıktı, ama “güvenilir” bir seyirci önünde ve yalnız abone olma koşuluyla dört gece. Sanat Tiyatrosu Müdürlüğü, ilk temsili, Petersburg’da ve 26 Mart 1902’de bir turne sırasında verme kararı aldı. Ama yetkililer, özel bir prova yapılmasını istediler. Olayı, Nemiroviç-Daşçenko’dan dinleyelim: “Kibarlar âlemi bu haberi inanılmaz bir hızla aldı; yüksek memur ailelerinden ve diplomatlardan gelen istek nedeniyle birinci katın koltukları dolup taşı. Gösteri, bir Avrupa kongresinin havasını bozmayacak kadar parlak, kibar ve politik bakımdan etkili bir seyirci kitlesini bir araya getirdi.” (Goorfinkel, 1992: 19-20)

Aziz Çalışlar’ın “bir küçükburjuva ailesi ekseninde toplumun çeşitli kesimden insanların toplumsal gerçeklik karşısındaki konumlarını ve çatışmalarını veren ve işçi sınıfının geleceğini duyuran” (Çalışlar, 1995: 263-264) bir oyun olarak nitelediği *Küçük Burjuvalar*’da Bessemyonov, evinde, karısı Akulina İvanovna, oğlu Pyotr, kızı Tatyana, evlatlığı Nil, uzaktan akrabası Perçihin, Perçihin’in kızı Polya, Bessemyonov’un pansiyonerleri Teterev ve Şişkin, aşçı kadın Stepanida ve yine Bessemyonov’un evinde üsk katta kiracı olan Yelena Nikolayevna Krivetsova bir arada yaşamaktadırlar. Evin sahibi Bessemyonov bir boya atölyesinin şefidir, kendisi 58 karısı ise 52 yaşındadır. Oğulları Pyotr 26 yaşında ve eski bir öğrencidir. Üç yıllık üniversite yaşamından sonra üniversiteden uzaklaştırma cezası almış ve cezası bitince Moskova’ya yarım kalan öğrenimine devam etmeyi planlamaktadır. Evlerinin üst katında kiracı olarak kalan Yelena adlı bir dul kadın ile ilişkisi bulunmaktadır. Oyunun sonunda Yelena’yı nişanlısı olarak ailesine tanıtan Pyotr babasıyla giriştiği tartışmanın akabinde ailesini geride bırakarak Yelena’nın peşinden onun dairesine gider.

Bessemyonov’un kızı Tatyana ise 28 yaşında bir ilkokul öğretmenidir. Besseymonev kızının evlenmemiş olmasından dolayı üzülmetedir. Bu üzüntü, 27 yaşında ve makinist olan evlatlığı Nil’in Perçihin’in kızı Polya ile evlilik kararını açıkladığında kıskançlık boyutunu da kazanır. Tatyana amonyak içerek intihara kalkışır ama kurtarılır. Evlatlığı Nil’in kendi kızı yerine gündelikçi ve terzi olan 21 yaşındaki Polya’yı tercih etmesi Bessemyonov’un hem Nil’i hem Polya’yı hem de Polya’nın babası olan 50 yaşındaki ötücü kuş satıcısı Perçihin’i evinden kovmasına neden olan tartışmayı başlatır. Akabinde bir dinî koro şarkıcısı olan Teterev’i de kovar. Oyunun sonunda Bessemyonov, karısı Akulina İvanovna, kızı Tatyana, aşçı kadın Stepanida ve o esnada orada bulunmayan Şişkin’in dışındaki herkesi kovmuştur. Pyotr’u peşinden götüren kiracısı Yelena’nın da ertesi sabah evinden çıkmasını ister.

3. *Ayaşlı ile Kiracıları Üzerinde Küçük Burjuvalar’ın Etkileri*

Yukarıda dile getirilen genel bilgilerden sonra *Küçük Burjuvalar*’ın *Ayaşlı ile Kiracıları*’nı etkilemesi yönündeki yaklaşımın gerçeklik zemininin, Esendal’ın Bakü Mümessilliği döneminde kısa sürede Rusça öğrenmesiyle bu sayede başta Çehov olmak üzere Rus edebiyatını yakından tanınması ve 1920’li yıllarda Rus edebiyatında önde gelen yazarlar arasında bulunan Gorki’nin söz konusu eserinin Esendal’ın Bakü’ye gitmeden yaklaşık 18 yıl önce yayımlanmasının oluşturduğunu belirtmek gerekir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Küçük Burjuvalar'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* üzerindeki etkilerini, her iki eserin benzeşen içerik unsurlarını mekân, kişiler ve tematik unsurlar olmak üzere üç bölüm halinde gruplandırarak değerlendirmek suretiyle takip etmek mümkündür.

3.1. Mekân

Küçük Burjuvalar'da olaylar küçük bir taşra kasabasında geçer. Oyunun başında verilen dekor bilgilerinde varlıklı bir burjuva evinin odası ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmektedir. Bu tasvire göre odanın sağ köşesi odaya dik açı yaparak arka planı sınırlayan iki tahta perdeyle bölünmüştür ve ön planda ise büyük odadan ahşap bir kemerle ayrılmış bir odacık daha vardır. Büyük odanın arka duvarında evin diğer yarısına, mutfak ve pansiyonerlerin odalarının bulunduğu kısma açılan bir kapı bulunmaktadır. Soldaki duvarda ise biri Pyotr'un diğeri Bessemyonov ile karısının odasına açılan iki kapı bulunmaktadır. Saat, soba, sandalyeler, piyano vb. eşyalar da bu dekor tasviri içinde geçmektedir. Dekor tasvirinde dile getirilmese de oyunun metninde üst katta Yelena'nın, Bessemyonov'un kiracısı olarak kaldığı belirtilmektedir.

Ayaşlı ile Kiracıları romanında ise olaylar önce Milli Mücadele'nin merkezi, ardından da Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olana değin büyük bir Anadolu kasabası görünümünde olan ve Cumhuriyet'in ilânıyla birlikte giderek kent kimliği kazanmaya başlayan 30'lu yılların başlarındaki Ankara'da geçer. Romanın ilk cümleleri tiyatro metinlerindeki dekor tasvirlerini anımsatır niteliktedir:

“Yeni yapılmış büyük bir apartmanın dokuz odalı bir bölümünde oturuyoruz. Bu bölümü Ayaşlı İbrahim Efendi adında biri tutmuş, isteyenlere oda oda kiraya veriyor.. Odalar, loşça bir koridorun iki yanına sıralanmış, dizilmiş. Koridorun en sonunda banyo odasıyla mutfak var. Benim odam, koridora girince sağdan birinci kapı.” (Esendal, 1983: 11)

Bu cümlelerin devamında romanın anlatıcısı olan genç bankacı daha önce kaldığı ve sahiplerinin bitmek bilmez kavgalarına sahne olan evdeki odasından, dışarıya giden bir arkadaşının odayı bırakmasıyla *Ayaşlı*'nın kiraladığı daireye taşındığını belirtir. Romanda olaylar ağırlıklı olarak *Ayaşlı*'nın kiraladığı bu dairede geçer. Çetişli, *Ayaşlı ile Kiracıları*'nı mekân açısından değerlendirirken, romanın büyük ölçüde tek bir mekân ve bu mekânda yaşayan insanlar arası ilişkiler ağı üzerine bina edildiğini belirtmekte (Çetişli, 1999: 273) ve romandaki diğer mekânlar hakkında ise şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Ayaşlı ile Kiracıları'ndaki ana mekânın dışında kalan diğer mekânlar, ancak apartman dairesindeki hayatın çözülmeye başlaması ile birlikte söz konusu olmaya başlar. Bankacı kahramanın, dairedeki hayattan bıkmış olması, bu konudaki diğer bir faktör olarak zikredilmesi gerekir. Dr. Fahri ve banka müdürünün evleri, banka, hastahâne, Sine Palas, Belveder Oteli, istasyon, şehrin kenar semtleri, eserin ikinci, üçüncü plânda kalan mekânlarını teşkil ederler.” (Çetişli, 1999: 275)

Bu bilgiler ışığında *Küçük Burjuvalar ve Ayaşlı ile Kiracıları* mekân açısından karşılaştırdığında, her iki eserde de ana mekânın pansiyon olduğu görülür. Gerek Bessemyonov'un evi, gerekse *Ayaşlı*'nın kiraladığı 9 odalı daire, pansiyon işlevi görerek farklı insanları aynı çatı altında bir araya getirmiştir. Her iki eserde de pansiyon, kahramanların ortak yaşam alanı olarak ön plana çıkmaktadır. Aynı şekilde söz konusu iki pansiyonda da hayatlarını tek başına sürdüren yalnız bireylerin yanı sıra aile yaşantısının da söz konusu olduğunu belirtmek gerekir. Kendisi, karısı, oğlu, kızı ve evlatlığından oluşan Bessemyonov'un ailesi, diğer pansiyonerlerle birlikte yaşar. Bessemyonov'un uzaktan akrabası olan Perçihin de kızıyla birlikte bu evde hayatını devam ettirir. *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında *Ayaşlı*'nın kiraladığı dairede aileler daha fazladır. Buharalı Abdülkerim ile İffet ve oğulları Turhan, Faika ile Fuat, Turan Hanım ile Hakî Bey, *Ayaşlı* ile oğlu ve hatta *Ayaşlı* ile üvey kızı Faika diğer pansiyonerle beraber aynı daireyi paylaşırlar.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Besseyonov'un evinde hayatlarını tek başına ve yalnız sürdüren kişiler olarak Yelena, Teterev ve Şişkin ön plana çıkarken Ayaşlı'nın kiraladığı dairede ise başta romanın anlatıcısı olan bankacı olmak üzere, Hüseyin Bey, Şekip Bey, İskender Bey ve Hasan Bey yalnız yaşayan kişiler olarak dikkati çekmektedir.

Her iki eser de, pansiyon işlevi gören ana mekânın bu işlevi önemli ölçüde yitirmesiyle sonuçlanmaktadır. Oğlunun Yelena ile birlikte üst kata gitmesinden sonra Besseyonov, karısı, kızı, aşçı kadın Stepanida ve o esnada orada bulunmayan Şişkin hariç herkesi teker teker kovar. Hatta kızı Tatyana'ya bile neden gitmediğini sorar. Oyun bu şekilde sonlanır ve kovulan veya evi terk eden kişilerin sonraki tutumlarını ayrıntılı bir şekilde değerlendirmeye imkân veren bilgiler eserde sunulmaz. Bu haliyle Besseyonov'un evinin bir pansiyon olma özelliğini Şişkin adlı öğrenci istisna tutularsa neredeyse tamamen yitirdiğini görürüz. Dolayısıyla daha önce aynı mekânı paylaştığı için birlikte iletişim halinde olan ve Besseyonov tarafından kovulan kişiler için orasının artık bir ortak yaşam alanı olma durumu da söz konusu değildir. Benzer şekilde Ayaşlı'nın kiraladığı daire, Şekip Bey ve Hasan Bey'in ölümü, İskender'in tutuklanması, Hüseyin Bey'in gitmesi ve Turan Hanım'ın başka bir eve taşınması nedeniyle bir dağılma süreci yaşar. Tıpkı *Küçük Burjuvalar*'da oyunun sonunda Besseyonov'un evinde karısı, kızı, aşçı kadın ve Şişkin'in kalmasına mukabil; *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda Ayaşlı'nın dairesinde, Ayaşlı'nın kendisi, oğlu, üvey kızı ve ailesi ile birlikte Buharalı Abdülkerim kalır. Ayaşlı'nın tekrar kiralayamaması durumu üzerine daire pansiyon özelliğini büsbütün yitirir.

Küçük Burjuvalar'ın aksine *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda kahramanların pansiyon işlevi gören mekândan yani daireden ayrıldıktan sonraki durumları hakkında da bilgiler verilmektedir. Buharalı Abdülkerim ve ailesi başka bir apartmana taşınır. Bankacı ise evlenir ve önce Belveder Otel'i ne ardından bir eve yerleşir. Ayaşlı bir ev tutar ve kocasının terk ettiği üvey kızı Faika'yı yine yanında barındırır.

3.2. Kişiler

3.2.1. Besseyonov - Ayaşlı İbrahim Efendi

Küçük Burjuvalar'da ev sahibi Vasiliy Vasilyev Besseyonov'dur. 58 yaşında hali vakti yerinde bir küçük burjuva ve bir boya atölyesinin şefi olarak oyunda tanıtılan Besseyonov, oğlu Pyotr'un üniversiteden ayrılmış olması ve kızının henüz evlenmemiş olmasından dolayı üzülür. 10 yaşından beri evlatlığı olan Nil giderek kendilerinden uzaklaşmaktadır. Evlenmek için Besseyonov'un kızı Tatyana'yı değil de Perçihin'in kızı Polya'yı seçmesiyle birlikte Nil ve Perçihin, Besseyonov için açık bir hedef haline gelir ve onlara yönelik davranışları birdenbire menfi bir boyut kazanır. Üstüne üstlük Tatyana'nın da bu ortamda amonyak içerek intihara kalkışması buna tuz biber eker. Besseyonov, Tatyana'nın intihara kalkışmasının sebebi olarak Polya ile Nil'i görür. Besseyonov ile yaptıkları tartışmanın ardından Polya ve Nil evi terk ederler, Perçihin ise ilk kovuluşunda gitmez. Akabinde Pyotr ile Yelena'nın birlikteliklerini ilan etmeleri ve Pyotr'un ailesini geride bırakarak Yelena'yla birlikte üst kata gitmesi Besseyonov'u bir aile trajedisinin başkahramanı haline getirir. Oyunun sonunda Besseyonov kalbi kırık bir baba ve birkaç kişi hariç evindeki herkesi kovmuş bir ev sahibidir.

Besseyonov'un karşılığı olarak *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında Ayaşlı İbrahim Efendi'yi görürüz. Kastamonu yakınlarında bir köyde doğan Ayaşlı İbrahim Efendi, babasının sağlığında Kastamonu'da bir medresede, bir müddet de Rüştüye mektebinde okuduktan sonra babası ölünce annesi onu alıp köye götürmüştür. Köyde başıboş kalan Ayaşlı, içer, haşarılık eder ve bu arada kendi tabancasından çıkan bir kurşun nedeniyle bir kadının ölümüne sebep olur. Beş ay hapiste kalan Ayaşlı bir gece arkadaşlarıyla birlikte dağa kaçır ve eşkiya olur. Dağdaki eşkiya hayatından yılan Ayaşlı, dağdan inmeleri halinde eşkiyaların suçlarını bağışlayacağı teminatını veren bir vali

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

sayesinde dağdan iner ve zaptiye çavuşu olur. Sonrasında Ayaş'ta tahsildarlık ve vergi kâtipliği ve biraz daha sonra hükümet hizmetinden çıkıp aşarcılık yapar. Balkan harbinde askere gider. Dönüşte arzuhalci dükkânı açar, köylerden ürün alıp satmaya başlar, 1. Dünya savaşında yeniden asker olur, hastanede hademelikten başlayıp idare memuruna yamaklığa kadar yükselir. Askerden çıkınca bir otel tutan Ayaşlı daha sonra otelciliği bırakıp elinde kalan hanı ve Trabzonlu bir ortakla eskici, koltukçu dükkânı işletir. Bu işlerin arasında daha sonra bankacının taşınacağı daireyi de kiralayan Ayaşlı'nın buradan sağladığı kazanç yalnızca kendisinin ücretsiz bir şekilde oturmasıdır.

Küçük Burjuvalar'da Bessemyonov'un ev sahibi ve baba kimliğiyle ön plana çıkmasına mukabil, Ayaşlı da etrafındakiler tarafından 'baba' olarak görülür. Halide, Ayaşlı'nın dairesine yeni taşınan bankacıya bilgiler verirken onun çevresindekiler tarafından 'baba' şeklinde adlandırıldığını özellikle belirtir:

“-Faika Hanım kim?

-Babanın kızlığı yok mu? dedi.

-Ben bilmiyorum. “Baba” dediğin kim, onu da tanımiyorum.

-Baba, işte burayı tutan değil mi?

-Burayı tutan Ayaşlı İbrahim Efendi.

-İşte İbrahim Efendi... Onlar “baba” diyor, ben de alıştım.” (Esendal, 1983: 14)

Gerek Bessemyonov ve gerekse Ayaşlı'da birbiriyle tezat oluşturan ve bağdaşması güç kişilik özelliklerinin bir arada bulunduğunu ve bu durumun çevrelerindeki tarafından da fark edildiğini söylemek mümkündür. Örneğin bir baba olarak oğlu Pyotr ile Yelena'nın ilişkisini tasvip etmez ve onu kötülerken, bir ev sahibi olarak kirasını zamanında ödeyen Yelena'ya saygı duyar. Teterev, Bessemyonov'dan bahsederken onu bir küçük burjuva olarak değerlendirir ve kişilik yapısını şu cümlelerle tarif eder:

“Ben de senden hoşlanıyorum. Çünkü sen gerektiği kadar zeki, gerektiği kadar aptal, gerektiği kadar iyi, gerektiği kadar kötü, gerektiği kadar namuslu, gerektiği kadar alçak, korkak ve yiğitsin... Örnek bir küçük burjuvasın yani! Bayalığın mükemmelen somutlaşmış halisin...” (Gorki, 2014: 61)

Ayaşlı'nın kişilik özellikleri de tezatlarla doludur. Odasında yerde üç halı seccade serili olan Ayaşlı saz da çalar, üstelik karısı Makbule Hanım işlettiği genelevle ünlenmiştir. Hizmetçi Zinet'ten Ayaşlı'nın dairede yanında kalmayan karısının genel ev işlettiğini öğrenen bankacı bu durum karşısında şaşkınlık yaşar. Aşağıda alıntılanan cümlelerde de görüldüğü gibi, Hasan Bey de bankacıyla konuşurken bu duruma bir anlam vermekte zorlanır:

“Başkaları anlattı ben utandım. Biz bunu bir adam sanırdık. Keratanın bana da çok iyiliği vardır.

- Nasıl oldu da biz bunları bugüne kadar duyamadık?

- Nereden duyacaksın, adamın o tarakta bezi olmalı ki, işitsin.

Hasan Beyin keyfi bozuldu. Eskiden Ayaşlı'yı kabadayı bir adam sanıyor, onu değerli bir şey, bir adam olarak alıyor, onunla birlikte içiyor, birlikte çalışıp okuyor, burada günlerini hoşça geçiriyordu. Şimdi bu topluluk bozuldu. Ayaşlı ile içse de artık onda eski neşe olmayacak.” (Esendal, 1983: 117-118)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Gerek bankacının gerekse Hasan Bey'in Ayaşlı'ya olan öfkeleri birkaç gün içinde yatıştır ve tekrar eskiden olduğu gibi onunla iletişim kurmaya, oturup kalkmaya başlarlar. Aşağıda alıntılanan cümlelerde ise onun para karşısında gösterdiği iki farklı tutum dile getirilmektedir:

“Ayaşlı'nın yaradılışının en göze çarpan yeri: Parayı kazanırken başka, yerken başka adam olmasıdır. Parayı kazanırken Ayaşlı, sert, haydut, aldatici, acımasız bir adamdır.

Kazanmak için bu haksızlıkları yapmanın da doğru olduğuna inanır, yalansız, dolansız alışveriş olur mu? Doğru alışverişi sen yaparsan başkaları yapmaz. O kazanır, sen ağzını havaya açarsın, der.

Kazanmak için Ayaşlı'nın yaptıklarının yüzde birini Hasan Bey'e yaptıramazsınız. Hasan Bey rüşvet alan memurlara kızar, köpürür, Ayaşlı ise rüşvet almayan yahut rüşvet alıp da gene işi bitirmeyen memurlara kızar.” (Esendal, 1983: 32)

Besseyonov da Ayaşlı da Yahudileri tekin olmayan kişiler olarak değerlendirir. Besseyonov kendi mesleğiyle ilgili kurum için başkanlığa aday olmakla beraber, seçilemeyeceğini de düşünmektedir. Karısıyla konuşurken bu seçim ortamından söz açar ve Yahudileri olumsuz bir şekilde değerlendirir:

“AKULİNA İVANOVA

Belki onu seçmezler... üzme kendini...

BESSEMYONOV

Seçerler... Her şey apaçık. Gidiyorum meclise bir bakıyorum ki, adam yerine oturmuş bile... Tutturmuş hep aynı nakaratı, “Yaşam çok zor, birbirimizi desteklemeliyiz... her şeyi birlikte yapmalıyız...” deyip duruyor. Ekip işiymiş her şey... Güya bütün fabrika işçileri, zanaatkârlar artık birbirlerinden kopuk yaşayamazmış. Ben de dedim ki, “Hepsinin sebebi Yahudiler! Yahudilerin işlerini kısıtlamalı! Valiye gidip onları şikâyet edelim, Rusların yolunu kapatıyorlar diyelim ve kovduralım onları!”

(Tatyana sessizce kapıyı açar, gürültü etmeden, sallanarak odasına girer.)

O ise şöyle gülümsedi ve “Peki Yahudilerden beter olan Rusları nereye koymalı?” diye sordu. Sonra da kinayeli sivri laflarla bana saldırmaya başladı... Anlamazlıktan geldim, ama yine de neyi kastettiğini fark ettim tabii... Alçak! Bir köşeye çekilip dinlemeye başladım... İçimden, “Dur biraz ben sana gösteririm”, diyordum ki sobacı Mihaylo Kryukov yanıma geldi ve “belki de Dosekin başkan olmalı,” dedi... İnanabiliyor musun? Sonra utandı ve bakışlarını kaçırdı. Ona, “Ah seni şaşş Yehuda!” demek geldi içimden...” (Gorki, 2014: 84)

Ayaşlı yeni tuttuğu eve taşındığı gün bankacıyı otelde ziyarete gelir. Burada bankacı Ayaşlı'dan dairede önceden kalan kişilerin akıbetlerini sorar. Ayaşlı, İskender'den bahsederken onun Yahudilerle karanlık işlere girdiğini belirtir:

“Hatırınızda mı, geçen sene İskender, fabrikaya gidiyorum diye gitmişti? O zamanlar bunlar Rusya'ya bir büyük parti mal kaçırdılar; bunun orada tanıdıkları var. Malı sürdüler. Bunun eline oradan epeyce para geçti, tadı damağında kaldı, tuttu, bu yahudileri buldu. Burada ortak oldular. Ben söyledim: «Girme bu işlerin içine» dedim. «Bu işte önemli kişiler var, korkmam» dedi. Ben, ne yaptıklarını bilmiyordum. İşte şimdi anlaşıldı, ahyon hülâsası yapıyorlarmış. Sanırım, bu işlerden epeyce de para geçti eline ama, aldığı parayı bir işe yatırmaz ki! Paranın bir kısmını gitti, Turan hanımın evinde yedi. Biraz parasını da buradaki bir doktora çekti. Ne olacak! Şimdi kendisi girdi içeri.. Onun bütün umudu o yahudiler. Onlar bir iş çevirebilirse, bu da kendini kurtaracak!” (Esendal, 1983: 224)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Her iki eserde de toplumsal değişim sürecinde, baba figürü olarak ön plana çıkan Bessemyonov ile Ayaşlı'nın kişilikleri örneğinde, önceki kuşağın tutarsızlıklarının ve yeni düzene taşımak istedikleri ahlâk anlayışlarının özellikle kadın erkek ilişkileri ölçeğinde gözlemlenen geçersizliğinin ortaya konduğunu söylemek mümkündür.

3.2.2. Pyotr/Nil – Bankacı; Yelena – Turan Hanım; Polya - Selime

Küçük Burjuvalar oyununda Bessemyonov'un öz oğlu Pyotr ve evlatlığı Nil'in kimi eylem ve davranışlarının *Ayaşlı ile Kiracıları* romanının anlatıcısı genç bankacıyla kısmen de olsa örtüşen tarafları bulunmaktadır. Bessemyonov-Ayaşlı İbrahim Efendi karşılaştırmasına mukabil burada tek bir kahramanın değil, iki kahramana ait özelliklerin başka bir eserdeki kahramanı değişik yönlerden etkilemeleri söz konusudur. Pyotr ile bankacının örtüşen yanları, Pyotr'un kendi evinde ve bankacının ise Ayaşlı'nın kiraladığı dairede bir pansiyoner kadınla ilişki yaşamaları noktasındadır. Bu bağlamda ilişki kurdukları kadınlar olan Yelena ve Turan Hanım'ın birbirleriyle örtüşen yanları bulunmaktadır. Yelena, ölümüne bir atın yol açtığı bir gardiyanın 24 yaşındaki dul eşidir ki, kocasının akibeti *Ayaşlı ile Kiracıları* romanının anlatıcısının kardeşlerinden birinin at tepmesi sonucu kaşının üstünde açılan küçücük bir yaradan dolayı hayatını kaybetmesini akla getirir. Bessemyonov'un evinin üst katında yaşayan Yelena için Bessemyonov'un karısı Akulina İvanovna şu ifadeleri kullanır:

“Fırıldağın teki! Bomboş bir yaşam sürüyor! Tanrının günü misafir çağırıyor, çaylar, toplantılar, danslar, şarkılar... ama kendine bir leğen bile almıyor! Tasla yıkanıp döşemeyi su içinde bırakıyor... Ev çürüyecek...” (Gorki, 2014: 9)

24 yaşındaki dul Yelena'nın aksine 25 yaşındaki Turan Hanım, evli bir kadındır. *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda, hizmetçi Halide onun hakkında bankacıya bilgiler verirken, tıpkı Yelena'nın tanıttığı yukarıdaki cümlede olduğu gibi, yıkanmasına değinmesi, iki metin arasındaki ilişkiyi gösteren bir kanıt olarak da değerlendirilebilir:

“Halide'nin söylediğine bakılırsa; Hanım, öğleye kadar yatıp uyuyor, kalkınca soğuk suyla da olsa yıkanıp, kocasıyla öğle yemeğine gidiyor, akşama doğru odasına dönüp gene akşam yemeğini, çayla, pastayla geçirerek gece yarısına kadar oturuyormuş.” (Esendal, 1983: 57-58)

Yelena da Turan Hanım da çevrelerindeki insanlardan farklı bir yaşam biçimini örneklemektedirler. Turan Hanım da romanın ilerleyen sayfalarında da anlatıldığı üzere odasında kumar oynatır, gerek daireden gerekse daire dışından birçok misafirleri gelir ve böylelikle Yelena'nın eğlence dolu günlük yaşantısına denk bir yaşam tarzını sergilemiş olur.

Turan Hanım'ın kocası Hâkî Bey'in karısının kendisinin dışındaki erkeklerle olan münasebetlerini görmezden gelmesi ve göz yumması, bankacının bu kumarci kadınla ilişki yaşamasını olanaklı kılar. Bankacı ile Turan Hanım arasında bir süre sonra dairedeki herkes tarafından bilinen bir ilişki başlar ve Turan Hanım'ın Ayaşlı'nın pansiyonundan ayrılmasına dek sürer. Kumar nedeniyle çıkan kavgaya varan tartışmalar ve Ayaşlı'nın Turan Hanım'dan para koparmak istemesi onu Ayaşlı'nın kiraladığı daireden ayrılmaya iter. Neticede bir ev tutar ve burada kumarcılığa kaldığı yerden devam eder. Ayaşlı ise Turan Hanım'ın yerine Abdülkerim'in karısı İffet Hanım'ı koymak isterse de bir yandan çocuk, bir yandan hastalık ve bir yandan da beceriksizlik bu tasarımı geri plana iter.

Bessemyonov'un evlatlığı makinist Nil'in bankacıya etkisi tıpkı Pyotr'da olduğu gibi kadın erkek ilişkileriyle ilgilidir. Sırf on bin ruble drahoması olduğu için Sedova adlı kadınla evlenmemek şeklinde bir tutum sergileyen Nil, manevî babasının kızı Tatyana'yı değil de, Perçihin'in kızı Polya'yı seçer. Bu evlilik kararı Tatyana'nın amonyak içerek intihara teşebbüs etmesine yol açarken Nil ile Polya'nın da kovulmaları sürecinin fitilini ateşlemiş olur. *Küçük*

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Burjuvalar'daki Nil-Polya birlikteliği *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda Bankacı-Selime ikilisinin evlilikle sonuçlanan ilişkisini hatırlatır. Ayaşlı'nın kiracılarından biri olan Hasan Bey'in dul kızı Selime, babası felç geçirdikten sonra Ankara'ya gelir. Babasının ölümünden sonra Ayvalık'a dönen Selime ile haberleşen bankacı sonunda onunla evlenir. Dolayısıyla bankacı, Ayaşlı'nın dairesinden Selime yüzünden ayrılmış olur, tıpkı Nil'in Polya'yla evlenmeye karar vermesi yüzünden Bessemyonov tarafından kovulmak suretiyle evden ayrılması gibi.

3.2.3. Perçihin – Hasan Bey

Polya ile Selime arasında kurulan koşutluğu onların babaları olan Perçihin ve Hasan Bey için de düşünmek mümkündür. Çünkü Nil de bankacı da aynı çatıyı paylaştıkları birinin kızıyla evlenmeyi seçmişlerdir. 50 yaşındaki ötücü kuş satıcısı Perçihin'in uzaktan akrabası olan Bessemyonov ile olan ilişkilerinin özellikle oyunun ilk perdesinde, diğer pansiyonerlere oranla son derece samimi ve sıcak bir niteliğe sahip olduğunu görürüz. Ancak, Nil ile Polya'nın evlenmeleri kararından sonra bu ilişki eski sıcaklığını kaybetmeye başlar. Özellikle Bessemyonov'un ona yaptığı muamele resmî bir nitelik kazanır. Bessemyonov evinde istemediği kişileri Perçihin hariç bir kez kovmuştur. Perçihin ilk kovuluşundan dört gün sonra çıkar gelir, halen daha Bessemyonov'a saygısı vardır. Oyunun sonunda ise ikinci kez kovulur.

Ayaşlı'yı otel işlettiği zamanlardan tanıyan Hasan Bey, karısı Makbule Hanım'ın genelev işlettiğini öğrendikten sonra ondan bir süre uzaklaşsa da, sonra münasebetlerini tekrar eskiden olduğu şekliyle devam ettirir. Romanda Hasan Bey, Ayaşlı'ya en yakın kişidir, öyle ki öldüğünde vasiyeti gereği Hasan Bey'in yanına gömülür.

Perçihin'in ilgi alanı kuşlardır. Oyunda Perçihin, sattığı ispinoz türündeki kuşundan bahseder, konuşmalarında kuşlarla ilgili benzetmelere sıkça yer verir. Tabii ortamlarında kuşların avlanmasının güzelliğini aşağıda alıntılanan şu cümlelerde dile getirir:

“Şakrakkuşu avlamak nefis bir iştir. İlk kar yağdığında toprak, paskalya cübbesini giymiş papaz gibi görünür... her yer tertemiz, pırıl pırıldır, etrafta tatlı bir sessizlik vardır. Hele de güneşli bir günse, ruhun sevinçten şarkı söyler! Ağaçlarda hâlâ altın sarısı sonbahar yaprakları vardır, dallar ise gümüş gibi pırıl pırıl, yumuşacık kar taneleri ile örtülüdür. İşte bu olağanüstü güzelliğin ortasında birden kanat sesleri duyulur! Ansızın açık gökyüzü kırmızı kuş sürüleriyle dolar cik, cik, cik! Tıpkı gelinciklerin çiçeklenmesi gibi. Bu semiz kuşçağızlar generaller gibi vakurdur. Mırıldanıp guruldayarak dolaşırlarken insanın yüreği dolup taşar! Sen de karları eşleyen şakrakkuşlarına dönüşüverirsin... Ah!..” (Gorki, 2014: 17)

Buna karşılık Hasan Bey ise anlatıcının ağabeyi Rıza ile gençlik dönemlerinde birlikte güzel günler geçirmişlerdir. Hasan Bey birlikte ava çıktıkları o günleri özlemle anar:

“-Buraları ne? Buraları çöl be. Burada tosbağalar susuzluktan geberiyor. Sen Sarıcalı meşeliklerini gördün mü? Deh gözüm hey! Ormanın içinde göm gök dere akar, kol gibi tunalar atlar mı!.. Rakıyı okkayla içerdik. Koyun südünü akşamdan sağar, ayaza korlar, iki parmak kaymak bağlar. Her sabah kömürcü kulübesinde taze kül pidesi pişirirler. Bu pide ile çiğ balı, çiğ kaymağı yer, tüfekleri alır, ava çıkardık. Sizin orada bir Delice su vardır. Baban orada bir bağ yaptırmıştı. Sen gördün mü orasını?” (Esendal, 1983: 27)

Görüldüğü gibi Hasan Bey de Perçihin gibi kır yaşantısına, tabiata ve avlanmaya özlem duyar. Aynı şekilde Perçihin de tıpkı Hasan Bey gibi oyunda içkiyle arası iyi olan ve meyhaneye giden birisi olarak ön plana çıkar. Öyle ki Teterev onun için *“şu ayaş ve ihtiyar kuşbaz”* (Gorki, 2014: 26) sözlerini kullanır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Perçihin ile Hasan Bey arasındaki bir başka ortak yön ise kadın erkek ilişkileri noktasında ön plana çıkan dikkatleri ve gözlem yetenekleridir. Perçihin Tatyana'nın Nil'e yönelik duygularını gözlemleriyle önceden sezmiştir. Bu durum onun şu cümlelerinden anlaşılmaktadır:

“*Yemin ederim! Tatyana da hayır demezdi... Ona öyle bir bakışı vardı ki... bilirsin işte... yani genel olarak, iyicene... şey işte, değil mi? Sonra birden...*” (Gorki, 2014: 82)

Hasan Bey de Turan Hanım'ın bankacıya olan meylini gözlemlemiştir:

“*- Neyse aşnam, sana o kadar da kötü olmadı! Karı bir içim su... Genç de... Anlarsın ya sende de gözü var.*” (Esental, 1983: 85)

3.2.4. Teterev - Şefik Bey

Küçük Burjuvalar'da Bessemyonov'un pansiyonerlerinden biri olan ve bir koro şarkıcısı olarak tanıtılan Teterev bir rahiptir. Cenaze ve düğünlerde dinî şarkılar söyleyerek geçimini sağlar. Oyunda dinî konulara girmeksizin hayatın anlamı, değerler ve ahlâkla ilgili olarak birtakım düşünceler ileri süren Teterev, genelde kötümser bir görüntü sergiler.

Ayaşlı ile Kiracıları'nda Teterev'den izler taşıyan kahraman ise Şefik Bey'dir. Papaz okulunu yarıda bırakan Teterev gibi o da papaz okulunda okumuştur:

“*Şefik Bey Arnavut bir baba ile Lübnanlı Arap Hıristiyan bir anadan İstanbul'da doğmuş, babasının sağlığında İstanbul'da, babası öldükten sonra Beyrut'ta Frenk papazlarının yanında okumuş, yirmi yaşlarında iken, o zaman büyük bir hizmet sahibi olan Lübnanlı bir tanıdığın yardımıyla Hariciye Nezaretine alınmış.*” (Esental, 1983: 41)

Teterev, *Küçük Burjuvalar*'da en çok yer gezen kahramandır. Yılın büyük bölümünü yollarda geçirir, kış gelince yollara düşer. Bu yaşayış biçimiyle kendisini bir serseri olarak niteler. Şefik Bey de bir konsolostur ve bu meslek de ancak değişik ülkelerde ve kentlerde ifa edilir. Şefik Bey ilk karısını Viyana'da tanır. Almanlaşmış bir Hırvat olan bu kadınla oniki yıl geçiren Şefik Bey, karısı öldükten sonra Viyana'da kalan çocuklarıyla olan irtibatını da kaybetmiştir. İki ay içinde Avrupa'da iş bulup oraya gitmek vaadiyle genç bir dul kadınla evlenen Şefik Bey iki ay sonra terk edilmiştir. Günün birinde tekrar hariciyeye girip konsolos olmayı beklemektedir.

Romanda Şefik Bey'in gönlünün genç olduğu ve her zaman gençlerle görüştüğü ifade edilmektedir. Romanın 6. bölümünde Halide'nin üst kattaki Yahudi madamdan ödünç aldığı masa örtüsünü Şefik Bey ile iki genç misafirin hem yakıp hem de şarap döktükleri ve Şefik Bey'in masa örtüsünün parasını vermeye yanaşmaması üzerine çıkan kavga anlatılmaktadır. 14. bölümde Macar Lokantası'nda yanındaki gençler tarafından sarhoş edilen Şefik Bey'in cüzdanının onlar tarafından alındığı ve parasının harcandığını görmekteyiz.

“*Doğrusu ben ayaşın biriyim, daha fazlası değil!*” (Gorki, 2014: 29) şeklinde kendini tanıtan Teterev de içki konusunda Şefik Bey'le benzer bir tutum sergiler. Bessemyonov'un pansiyonerlerinden biri olan öğrenci Şişkin'in Teterev ile ilgili olarak sarf ettiği aşağıda alıntılanan sözlerinin de yukarıdaki paragrafta dile getirilen Şefik Bey'in gençlerle olan yakın ilişkilerine model teşkil ettiği düşünülebilir:

“*Durun, sözünü kesmeyin! İlginç bir konu bu. Ben Teterev'i dinlemeyi seviyorum! Hiç değilse ara sıra insanın beynine bir kıymık saplayıp uyandırıyor...*” (Gorki, 2014: 37)

Romanda Şefik Bey, bir cinayete kurban gider. Polis tarafından bulunan cesedini teşhis etmek güç olur, zira cesedin başı yoktur. Bankacı onu ellerinden teşhis eder. Ancak bu görüntü onun zihninden uzun süre gitmez:

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

“O başı kesik insan gövdesi, gecelerce, gözümün önünde yuvarlandı, horladı, bağırdı, durdu. Ağır kokusu, günlerce burnumdan gitmedi. Günlerce hep Şefik Beyin öldürüldüğünü kafasının kesildiğini düşündüm.” (Esental, 1983: 200-201)

Küçük Burjuvalar'da Yelena'nın aşağıda alıntılanan ifadeleri Teterev'in Şefik Bey karakterinin biçimlenmesinde bu yönden de etkisi olduğunu gündeme getirir:

“Bu cenaze marşı da nesi? Merhaba korkunç hortlak! Merhaba yarı-avukat! Ne yapıyorsunuz burada?” (Gorki, 2014: 31)

Yelena'nın hitap ettiği kişiler Teterev ve Pyotr'dur. “Yarı-avukat” sözüyle hukuk öğrenimi yarım kalan Pyotr, “korkunç hortlak” sözüyle de Teterev'e seslenilmiştir ki zaten Yelena'nın bu sözlerine önce Pyotr, sonra Teterev karşılık verirler. Yine Yelena başka bir yerde Teterev'e “Evet, kaba adam! Evet karanlık canavar. Evet! Evet!” (Gorki, 2014: 33) şeklinde de hitap eder. Dolayısıyla *Küçük Burjuvalar*'da bir “korkunç hortlak”a ve “karanlık canavar”a benzeten Teterev'in *Ayaşlı ile Kiracıları* romanındaki yansıması Şefik Bey'e bu ifadeyi neredeyse tamamen somutlayan bir kader çizilmesi son derece dikkat çekicidir.

3.2.5. Hizmetçiler

Küçük Burjuvalar'da terzi olan 21 yaşındaki Polya aynı zamanda evde gündelikçilik yapar. Stepanida ise evde aşçıdır. Oyunun 3. perdesinde Stepanida'nın Besemyonov'un Akulina İvanovna ile dedikodu yaparken ve özellikle de bir önceki gece Yelena'nın dairesinde olanlarla ilgili bilgi verirken görürüz. Pyotr, annesini Stepanida ile konuşurken görür, onun kendi ayarında olmadığını ve dedikodudan başka bir şey yapmadığını belirtir. Oyunun yine 3. perdesinde Tatyana'nın intihar teşebbüsü üzerine Teterev ile konuşurken Stepanida Tatyana'yı çekiştirir. *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda da hizmetçilerin bankacıyla konuşurken dairedaki kişiler ve olaylar hakkında bazı bilgiler verdikleri görülür. Romanda, önce yoksul Halide, sonrasında kızlarını iş istemek için kendisine gönderen ve bankacının kendisinden hiç hazzetmediği Raife Hanım, ondan sonra da aslen Girit göçmeni bir aileden gelen Zinet dairenin hizmetçisi olarak yer alır.

Küçük Burjuvalar'da evlerde öğrencilere özel ders veren Şişkin, Yahudi düşmanı Prohov'un evinden neden ayrıldığını şu cümlelerle açıklar:

“Anlarsınız canım, uygunsuz bir şey bu! Bir aydına yakışmaz! Sonra burjuvanın biriymiş! Şu öyküyü dinleyin: Oda hizmetçisi pazarları kilise okuluna gidiyormuş. Çok güzel! Tuttu bana kilise okullarının yararlarını anlatmaya kalkıştı... buna hiç de can atmıyordum doğrusu! Hatta bu okulların girişimcilerinden biri olmakla böbürlendi. Neyse, sonunda bir Pazar günü eve geliyor, ama o da ne! Korkunç! Kapıyı oda hizmetçisi değil de dadı açıyor! Şaşa nerede? Okulda! Hah işte! Ve hizmetçinin okula gitmesini yasaklıyor! Ne dersiniz buna?” (Gorki, 2014: 118)

Kendisi de bir gündelikçi olan Polya, Şişkin'in bu davranışı şu şekilde değerlendirir:

“Sevimli, korkusuz. Haksızlığı gördüğü yerde karşı durur. Bakın oda hizmetçisini kollamış. Zenginlerin yanındaki hizmetçilerin ve usakların yaşamlarına kim dikkat eder ki? Dikkat etse de kim korur onları?” (Gorki, 2014: 120)

Ayaşlı ile Kiracıları'nda, Şişkin'in hizmetçiye yapılan haksızlığa karşı verdiği tepkiyi hatırlatan bir olay söz konusudur. Bu da Halide'nin Şefik Bey ile yaptığı kavgadır. Bu kavganın öncesinde Şefik Bey, çamaşır yıkattığı halde “iki gömleğim paralandı, bir çorabım kayboldu” (Esental, 1983: 39) diyerek Halide'nin parasının vermemiştir. Bu anlaşmazlığa ilave olarak, Halide üst kattaki Yahudi Madam'ın hizmetçisinden Şefik Bey için ödünç aldığı masa örtüsünün parasını da ondan alamaz. Şefik Bey, misafirleriyle birlikte hem yakıp hem de şarapla lekeledikleri masa örtüsünün parasını vermediği için üst kattaki Yahudi Madam, kendi hizmetçisine yol vermeye karar

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

verir. Bunun üzerine Şefik Bey'e koşan Halide onunla kavgaya tutuşur. Hasan Bey'in "parayı biz verelim" (Esental, 1983: 40) teklifi bankacıda yankı bulur. Masa örtüsünün parasını bankacı verir. Ayaşlı da bunun üzerine üst kata çıkarak Yahudi Madam'dan hizmetçisini kovmamasını rica eder.

Şişkin'in evlerde öğrencilere özel ders vermesinin *Ayaşlı ile Kiracıları*'na yansıyan bir başka yönü ise Ayaşlı'nın köyden okutmak için getirdiği ancak nedense okula göndermediği oğlunu evde okutup sene sonunda okulda imtihan vermesi durumu olduğunu söylemek mümkündür. Ayaşlı, tıpkı Şişkin gibi özel ders veren birini tutmuştur:

"Haftada bir, iki kere kılıksız bir adam gelir, sanki çocuğa ders gösterir." (Esental, 1983: 29)

3.2.6. Doktorlar

Doktor, *Küçük Burjuvalar*'da oyunun 3. perdesinde karşımıza çıkar. Nil'in kendisini değil de Polya'yı tercih etmesinden sonra Tatyana'nın amonyak içerek intihara kalkışması üzerine doktor çağrılır. Nikolay Troyerukov olarak kendini tanıtan Doktor, Teterev'i daha önce tifodan karantinada yattığı dönemlerden hatırlar ve onunla aralarında bu konu hakkında kısa bir diyalog geçer.

Doktor tipi *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda çok daha geniş bir şekilde olayların içindedir. Her ne kadar Hasan Bey rahatsızlandığında çağrılan, İskender'in parasının bir kısmını çektiği başka doktorlar da var ise de romanda asıl doktor tipi Doktor Fahri'dir. Romanın 5. bölümünde bankacı dairenin koridorunda yerde bir kadının yattığını fark eder. Bu kişi Halide'dir. Biraz sonra ayılır. Bankacı onu en yakın arkadaşı olan Doktor Fahri'ye gönderir. Doktor Fahri ertesi gün kendisine gönderdiği mektupta Halide'nin hamile olduğunu yazar. Doktor Fahri'nin Halide ile ilgili mektubundan aşağıda alıntılanan cümleler ise, intihar etmek için amonyak içen Tatyana'yı hatırlatır:

"Çocuk dört aylık kadardır. Düşürmek için anasının içtiği türlü pisliğe, türlü süprüntüye aldirmayarak, yerinde oturmaktadır. İyi bakılmak ister. Hastanede kalmayı istemiyor. Ben kanı kesmek için ilaç verdim." (Esental, 1983: 34)

Doktor Fahri, Hasan Bey'in hastalığı ve ölümünde, bankacının Selime ile olan ilişkisinin ilerlemesi ve evliliğe varması aşamalarında etrafında bulunur. Kendisi de Bankacının müdürünün yeğeni olan Melek ile nişanlanır. Doktor Fahri ile bankacının nikâhları birlikte kıyılır.

3.2.7. Rusya'yla İlişkili Kahramanlar

Ayaşlı ile Kiracıları'nda İskender Bey, Buharalı Abdülkerim ve Şefik Bey olmak üzere Rusya ile ilişkili üç kahraman yer almaktadır ve bu yönden dikkat çekicidir. Romanda bu üç kahramanın bir araya gelişi hakkında şu değerlendirmeye yer verilir:

"Abdülkerim aslında sokulgan bir adamdır. Eski Rusya'ya hasret çekmekte İskender'le çabucak anlaştılar. Bu üç adamla –Şefik Bey, İskender, Abdülkerim'le- evimizde ufak bir beyaz Rus kolonisi kurulmuş gibi idi." (Esental, 1983: 57)

Rusça, İskender ile Şefik Bey arasında bir anlaşma vasıtası haline gelir:

"Şefik Beyin de bir zaman Rusya'da bulunmuş olması, başını, gözünü yararak biraz Rusça konuşması, aralarında sanki bir hısımlık doğurduğu için, gurbette birbirini bulmuş iki hemşeri gibi yaklaştılar. İskender Bey Türkçe konuşmak ister, konuşmasındaki bozukluğu saklamaya çalışır. Şefik Bey de İskender'i görünce Rusça söyler. Onun Rusça konuşmaktan sakındığının farkında olamaz. Rusça, İskender ile onu herkesten ayırıyor, aralarında sanki bir soy yakınlığı oluşuyor." (Esental, 1983: 56)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Eserde Rusya ile ilgili kahramanların ve Rusya'daki duruma değinilmesi yazarın Bakü'de bulunduğu dönemden itibaren yoğun bir şekilde Rus kültür ve edebiyatına yönelik ilgisiyle izah edilebilir. Bunun yanı sıra *Ayaşlı ile Kiracıları* romanını modelini oluşturan *Küçük Burjuvalar*'ın bu roman üzerindeki etkisi bağlamında da ele alınabilir.

Öncesinde Halide'nin “genç, temiz, kibar bir adam” ve “tüccar” (Esental, 1983: 52) kelimeleriyle bankacıya tarif ettiği ve kartvizitinin üzerinde “İskender Bey Hemşinlizâde Fabrikatör” yazılarına yer veren İskender Bey hakkında bankacının ilk izlenimleri şu şekildedir:

“Bizde fabrikatör çok olmadığı için gözümün önüne bir örnek, bir tip getiremedim. O gün, bu yeni komşumuz benim odama da bir kart bırakmış. Ertesi sabah da Ayaşlı ile birlikte beni görmeye geldiler. Otuz yaşlarında temiz giyinmiş, hafif koku sürünmüş, uzunca boylu, incerek, ince, uzun yüzü, gözleri birbirine yakın bir efendi. Akıllı, kurnaz, çalışkan, övünmeyi, kendini satmayı sever insanlardan olduğu gözlerinden belli oluyor. Arkadaşlığı çekilir. Herkese temiz; terbiyeli davranmak, akıllı konuşmak istiyor.” (Esental, 1983: 52)

Bu kişilik tarifi İskender'in sonraki eylemlerinin ne tür bir kişilik potansiyelinin ürünü olduğunu göstermesi açısından önemlidir. İskender ile ilgili diğer bilgiler verilirken büyük muharebeden yani I. Dünya Savaşı'ndan önce Rusya'nın çeşitli kentlerinde fırınları bulunan babasına da değinilir:

“Babasının resmine baktım: Pos, kır bıyıklı, iri yarı bir adam. Zenginlik, küçük Burjuvalık üstünden akıyor. İskender'in genç mektepli resimlerinde duruşları ne kadar yapma, ruhsuz ise babasının resmi de o kadar canlı.” (Esental, 1983: 54)

Bu alıntıda geçen “küçük burjuva” ifadesi ve bunun Rusya ile ilişkili bir kahraman için kullanılmış olması *Küçük Burjuvalar*'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* üzerindeki etkisi bağlamında dikkate değer bir göstergedir.

3.3. Tematik Benzerlikler

Küçük Burjuvalar'ın merkezî temasının Bessemyonov'ların tutuculuğu, çocukları Pyotr ve Tatyana'nın sessiz protestoları ve yeni değerleri temsil eden, oyunun sonunda bu yaşlı insanlara meydan okuyan ve kavga eden Nil ile Polya'nın daha radikal görünüşleri arasındaki çarpışma olduğunu belirten Abdulla Al-Dabbagh'a göre tiyatro sanatının esas malzemesi olan olay örgüsü noktasındaki ustalığını yerine getirememekle beraber güçlü ve hatırlanabilir figürlerin bulunduğu bu oyunda Gorki'nin mahareti, olayların dramatik açılımında değil sadece karakterize etme noktasındadır ve bu oyun yalnızca değerler çatışması açısından ele alınabilir. Yine ona göre, bu karakterler bir dizi felsefi bakış açısının sözcüleri ve kaçınılmaz bir şekilde Çehov'u anımsatan hayatın amacı ile anlamı üzerine sesli bir şekilde düşünme, dile getirme söz konusudur. (Al-Dabbagh, 2012: 112)

Oyunun temelini biçimlendiren karşıt görüşlerden oluşan iki küme arasındaki çatışmanın bir tarafta ebeveyninin pençesinden kurtulmak isteyen kötümser Tatyana'nın ve korkak Pyotr'un tereddütlü adımlarının başarısızlığı, diğer tarafta da Nil ve Polya'nın etkili başkaldırılarıyla daha ileri bir söyleme dönüştüğünü belirten Al-Dabbagh, Nil ve arkadaşlarının (Şişkin ve Tsvetayeva) yalnızca başkaldıran bir gençlikten daha fazla olarak eserde belirtildiği şekliyle, işçiler arasında oyunlar sahneleyerek, onlara kitaplar dağıtan politik aktivistler de olduğunu ve bu durumun onların hayatla ilgili olumlu görüşlerinin daha radikal bir ifadesini sunan birtakım sözlerine eserde yer verilmesiyle teyit edildiğini vurgular. (Al-Dabbagh, 2012: 112) Al-Dabbagh, örnek olarak Nil'in hayata bakışını açık bir şekilde belirten şu cümleleri alıntılar:

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

“Biliyorum yaşam ciddi iştir, ama kesin bir düzeni de yoktur... ben de onu düzene koymak için tüm gücümü, tüm imkânlarımı ortaya koyacağım. Kahraman olmadığımı biliyorum, ama dürüst ve sağlıklı bir adamım... ve şöyle diyorum: “Boş ver! Biz kazanacağız!” (Gorki, 2014: 129)

Al-Dabbagh, onu değiştirme istenciyle birleşen hayatla ilgili bu bildirim ve sevk edici gücün emek olduğunun farkına varışın, bir insan olarak Gorki'nin ve bir yazar olarak onun estetik inancının bakış açısının esas unsurları olduğu kadar, Rus toplumunun yüzünü değiştirmesinin ve ileriye doğru sürekli atılımının habercisi olan, içten içe yanan yeni işçi sınıfının kitle hareketinin eksiksiz bir görüntüsü olduğunu belirtir. (Al-Dabbagh, 2012: 112) Yine ona göre, *Küçük Burjuvalar*'ın Çar yönetimi için daha ilk günden tehlikeli olarak tanınan öncü bir eser olmasının sebebi, Gorki'nin ilk oyununda veya başka bir oyunda işçi sınıfının kahramanlığının dramatik yaratımı değil ancak bir oyunda ve hatta edebiyatta ilk defa işçi sınıfının kahramanca *görünümünün* ifadesidir. (Al-Dabbagh, 2012: 112) Goorfinkel de bu konuda benzer kanaatlere sahiptir:

“*Küçük Burjuvalar*'da çatışma, eski toplumun bir tüccar ailesi içinde geçer: burada yeni insan demiryolu işçisi Nil'dir. İlk kez “gerçek” bir işçi, yazara göre “kendi anlayışına uygun olarak yaşamı yeniden kurmak için, kendi gücünden ve hakkından rahatça emindir.” (Goorfinkel, 1992: 19)

Küçük Burjuvalar, Bolşevik devrimine giden yolda Rus toplumunun hayata bakış açısında yaşlı ve genç neslin birbirlerinden uzaklaşmasını, daha da ötesi çatışmasını yansıtır ve bunu aynı çatı altında toplanan insanlar örneğinde dile getirir. Kızı Tatyana, oğlu Pyotr ve evlatlığı Nil'in söylem ve davranışları, bunların doğurduğu çatışmalar, Bessemyonov'un kişiliğinde karşılığını bulan hayatın çıkarıcı ve tutucu bir şekilde yorumlanmasının artık yeni nesil için geçerli bir yaşam reçetesi olmadığını ortaya koyar. Bu karşıtlık Al-Dabbagh'ın altını önemli çizdiği fikirler ve söylemler noktasında olduğu kadar, kadın erkek ilişkileri konusunda daha belirgin ve somut bir görüntü arz eder. Eserdeki çatışmalar Nil'in evlenmek için Polya'yı seçmesi, Tatyana'nın intihar teşebbüsü ve Pyotr'un dul Yelena'nın peşinden gitmesi üzerine dramatik bir boyut kazanır. Pyotr, Nil ve Tatyana'nın evlilik ve karşı cinsle ilgili tercihleri veya mevcut durumları Bessemyonov'un öngördüğünün çok uzağındadır. Dolayısıyla eski ve yeni kuşağın hayata bakış açısının çarpışmasının merkezinde kadın-erkek ilişkileri yatmaktadır.

Ayaşlı ile Kiracıları'nda da Cumhuriyet'in ilanını takip eden yıllarda inkılâpların biçimlendirdiği yeni toplum yapısını örnekleyen Ayaşlı'nın dairesindeki pansiyonerlerin hayatına bakıldığında da kadın erkek ilişkilerinin eserin merkezinde yer aldığı görülmektedir. Özellikle 1926 yılında kabul edilip yürürlüğe giren medenî kanunun evlilik, nikâh ve boşanma konularında getirdiği yeni hükümler kadın erkek ilişkilerine yeni bir biçim vermeye başlar. Bu süreç Halide ve bankacı tarafından şu şekilde tartışılır:

“- Ne farkı var olur mu? Ben açıktan geberirim de gene elin kötü kadınları gibi metris oturmam. Elin itlerinin eğlencesi miyim?”

Biraz durduktan sonra,

-Kocaya varmadımsa, kabahat benim mi? Sen bunları çıkararlara söyle.

-Neleri çıkararlara, kız!

-İşte boşanma kalktı ya!

-E, boşanma kalktıysa, kötü mü oldu?

-Kötü oldu ya, herifler şimdi almıyorlar işte!

-Almıyorlar mı? Ortalık az mı evleniyor sanıyorsunuz!

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

-Canım, hanım olanlara, anası babası olanlara göre ne var? Bu zaten onlara yaradı. Benim gibi kimsesizleri alan var mı?

-Eskiden alsalar bile usanınca bırakıyorlardı. Onu da söylesene?

-Bıraksın, alıyordu ya. Hiç olmazsa çocuğun babası olurdu.

-Sana da şimdi bu çocuğun babasını belli et diyen mi var? İstedığınızı yapıyorsunuz, istediğiniz yerden çocuğu alıyorsunuz, karışan görüşen yok.” (Esendal, 1983: 36-37)

Kadın erkek ilişkilerindeki çarpıklıklar eserde birçok kez örneklenir. Çetişli, romandaki başlıca kadın kahramanları, erkeklerle münasebetleri noktasında şu şekilde değerlendirir:

“Turan Hanım, kumarcılığının yanında kahraman anlatıcı, İskender Bey ve diğer bazı erkeklerle; İffet, Cevat’la; Faika kahraman anlatıcı ve üvey babası durumundaki Ayaşlı İbrahim Efendi ile; Abdülkerim hizmetçi Zinet’le; Fuat, dışarıdaki bir kadınla gayr-ı meşru ilişki içindedir. Ayaşlı’nın ikinci karısı genelev çalıştırırken hizmetçi Halide, Rasim’le nikâhsız yaşamaktadır. Raiife’nin kızları, Cavide ve Faika’nın ablası da, aynı girdabın içinde veya kenarında bulunurlar. Metres hayatı yaygın; neredeyse gayet tabii bir durum olmuştur.” (Çetişli, 1999: 244)

Evlilik ve kadın erkek ilişkileri noktasında burada çizilen tablo romanın sonunda anlatıcı kahraman bankacının başından kısa süreli bir evlilik geçmiş olan Selime ve Doktor Fahri’nin Melek Hanım ile evlenmesini ve üstelik nikâh törenlerinin birlikte yapılmasını da daha başka bir gözle ele almayı gerektirir. Çünkü romanın sonu hem anlatıcı hem de arkadaşı Doktor Fahri için hayatlarında yeni bir başlangıcı ve yukarıda sıralanan, çevrelerindeki diğer temeli çürük evliliklere ve kadın erkek ilişkilerine karşı olumlu örnekler olarak değerlendirilmeye uygundur. Bu yönüyle, Gorki’nin oyununda Nil ve arkadaşlarının Al-Dabbagh’ın da altını önemle çizdiği hayata yönelik pozitif yaklaşım ve onu değiştirme istencini akla getirir. Eseri, “Türk toplumunun yaklaşık bir asırdır içinde yaşayageldiği kıymet hükümlerindeki çözülme, yozlaşma vetiresinin ferdi, aileyi; dolayısıyla toplumu hangi noktaya sürüklemiş olduğunu dikkatlere sunma gayretinin romani” olarak değerlendiren Çetişli’nin de “geçiş dönemi Türk toplumundan bir kesiti sergileyen eser, Cumhuriyet Türkiye’sindeki yeniden yapılaşma sancılarını sezdirmenin yanında, sağlıklı bir dirilişin vücut bulmakta olduğu müjdesini de bünyesinde taşımaktadır.” derken romanın sonunda evlenen anlatıcı kahramanın ve Doktor Fahri’nin hayatlarındaki bu yeni başlangıca gönderme yaptığını belirtebiliriz. (Çetişli, 1999: 238)

Tiyatro Oyunları Sözlüğü’nde Küçük Burjuvalar’ı da inceleyen Aziz Çalışlar da bu eserle ilgili olarak yaptığı değerlendirmede özellikle sınıf çatışması üzerinde durur:

“Küçükburjuvaca düşünce ve eyleyiş tarzına karşı sert bir eleştiri yönelten Küçük Burjuvalar, büyük burjuvalık ile işçi sınıfı arasında sıkışıp kalmış küçükburjuva insanının yaşam karşısında kararsız, ürkek, kendi sığ benliğiyle yetinen ve küçük çıkarları amaçlayan küçük dünyasını verirken, (Nil örneğinde) küçükburjuvalığın karşısına işçi sınıfının devrimci hümanist etiğini koymaktadır.” (Çalışlar, 1994: 192)

Aziz Çalışlar’ın Küçük Burjuvalar’a baktığı perspektiften Ayaşlı ile Kiracıları’na bakıldığında yukarıda olumlu ve geleceğe ışık tutan kahramanların sınıfsal olarak, özellikle de pansiyonda kaldığı dönemde bankacının, çevrelerindeki kişilerden çok bariz bir şekilde ayrıldıkları görülür. Arkadaşlarıyla birlikte Nil’in işçi sınıfının temsilcisi ve geleceğe bakan yönü olarak eserde yer almasına karşılık, Ayaşlı ile Kiracıları’nda bankacı ve Doktor Fahri, tahsilli yeni bir elit tabakanın ortaya çıkışını, onun başta kadın erkek ilişkileri ve evlilik konularında olmak üzere hayatı algılayış üzerine belirginleşen kararlarını örneklerler.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Dolayısıyla kadın erkek ilişkileri notasındaki tercihler ve yaklaşımlar hem *Küçük Burjuvalar*'da hem de *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda toplumsal değişim sürecini ilk planda yansıtan önemli birer gösterge olma noktasında benzer bir işlev görmektedir.

Sonuç

Gerek *Küçük Burjuvalar*'da Gorki ve gerekse *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda Esendal, değişmekte ve yeni boyutlar kazanmakta olan toplumsal düzeni, belirli bir mekânda bir araya gelen, çeşitli sınıflara ve kesimlere mensup kişiler örneğinde yansıtma yolunu gütmüşlerdir. Her iki eser, karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirildiğinde gerek mekân, gerek kişiler ve gerekse tema yönünden benzer ve ortak birçok unsurun söz konusu olduğu görülmektedir. Esendal'ın biyografisi de eserlerin karşılıklı incelenmesinde metinlerde bariz bir şekilde ayrıntılara değin izlenebilen böyle bir etkilenmeye imkân veren bir nitelik arz eder ki bu da, Bakü'de görev yaptığı dönemde Rusça öğrenerek sonrasında Çehov tarzı öykünün Türk edebiyatındaki öncüsü olacak kadar, o dönemde Gorki'nin de en gözde yazarları arasında bulunduğu Rus edebiyatını yakından tanınmasıdır. Bu bağlamda iki eserin karşılaştırılması neticesinde varılan bir diğer sonuç da Esendal'ın Rus edebiyatından etkilenmesinin yalnızca Çehov ile sınırlı olmadığıdır.

KAYNAKÇA

- AKTULUM, Kubilay (2007), *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, İstanbul, 3. basım.
- AI-DABBAGH, Abdulla (2012), *Socialist Literature Theory and Practice*, Peter Lang Publishing, New York.
- AYTAÇ, Gürsel (2003), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul.
- CUDDON, J. A. (1999), *Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, Penguin Books, London.
- ÇALIŞLAR, Aziz (1994), *Tiyatro Oyunları Sözlüğü (Dünya Tiyatrosu)*, c.1, Mitosboyut Yayınları, İstanbul.
- ÇALIŞLAR, Aziz (1995), *Tiyatro Ansiklopedisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÇETİŞLİ, İsmail, (1999), *Memduh Şevket Esendal -İnsan ve Eser-*, Kardelen Kitabevi, Isparta.
- ESENDAL, Memduh Şevket (1983), *Ayaşlı ile Kiracıları*, Bilgi Yayınevi, 3. bsm., Ankara.
- GOORFINKEL, Nina (1992), *Gorki, Hayat, Yazıları ve Konuşmaları*, Çev. Hüseyin Portakal, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- GORKİ, Maksim (1978), *Edebiyat Yaşamım*, Çev. Şemsa Yeğın, Payel Yayınları, İstanbul.
- GORKİ, Maksim (2014), *Küçük Burjuvalar*, Çev. Koray Karasulu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ZELİNSKİ, K. (1978), *Sovyet Edebiyatı*, Çev. Funda Savaş, Konuk Yayınları, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

KOLCU, A., (2015). “Küçük Burjuvalar ve Ayaşlı İle Kiracıları Adlı Eserler Üzerine Bir İnceleme / A Survey On The Petty Buorgeois and Ayaşlı ile Kiracıları”, *TURKISH STUDIES - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/12 Summer 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8383>, p. 791-810.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

